

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI ANASANAT DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İZMİR VE ÇEVRESİNDEKİ BAZI OSMANLI VE BEYLİKLER DÖNEMİ
CAMİLERİNDE MİHRAP VE MİNBER YAZILARI**

Hazırlayan
NURGÜL YAMAN

Danışman
Doç. Aynur MAKTAL

İZMİR / 2020

YEMİN METNİ

Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “İzmir ve Çevresindeki Bazı Osmanlı ve Beylikler Dönemi Camilerinde Mihrap ve Minber Yazıları” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

12.12.2020

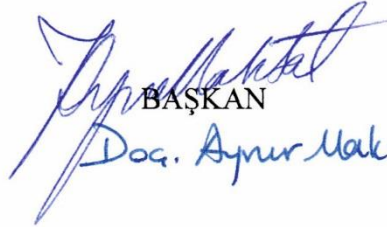
Nurgül YAMAN

İmza

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü'nün ..14. / ...11. / 2019. tarih ve ...28.... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisanüstü Öğretim Yönetmeliği'nin ..9.... maddesine göre yüksek lisans öğrencisi Nurgül Yaman'ın "**İzmir ve Çevresindeki Bazı Osmanlı ve Beylikler Dönemi Camilerinde Mihrap ve Minber Yazıları**" konulu tezi incelenmiş ve aday ..06. / ...03. / 2020 tarihinde, saat ...10.30....'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ...60..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anasanat dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezinBaşarılı.... olduğuna oyÇokluğu..... ile karar verilmiştir.

BAŞKAN
Doç. Aynur Maktal

ÜYE
Prof. Dr. Binnur Güler

ÜYE
Dr. Öğr. Üy. Aygül Uğar

ÖZET

Türk Hat Sanatı örnekleri, mimari yapılarda genel anlamıyla *kitâbeler* şeklinde karşımıza çıkar. *Kitâbe*, yaygın kabule göre içeriği ne olursa olsun taş, tuğla, mermer, çini, ahşap, alçı, metal gibi malzeme üzerinde binalarda yer alan yazıların tümüne işaret eder. Genel tanımı yanında kitabe, işlevi ve bulunduğu mekana özel yazılarla da alt gruplara ayırabilen bir kavramdır. Mimari yapı ya da unsurlardır. Eserin aidiyetini, kim tarafından, hangi tarihte ve niçin yapıldığını, hangi ustaların çalıştığını, ne gibi tadil ve tamir gördüğünü belirten bilgileri içeren inşa ve tamir kitabeleri yanında ayrıca *ayet-i kerimeler*, *hadis-i şerîfler*, *kelâm-ı kibâr*, *esma-ı hüsnâ* vb. metinler de yaygın olarak kullanılmıştır. Bunlar yapım kitabelerinin metinleri içinde yer aldığı gibi, müstakil olarak mihrap, minber veya diğer yapı unsurları hatta mezar taşları üzerinde de sıklıkla görülmektedir. Ayrıca bir mimari eserdeki yazıların tamamı o eserin dini, tarihi, kültürel, ekonomik ve sosyolojik göstergesidir. Bu sebeple çalışmamızda yer alan yazıların tamamı *kitâbe* olarak tanımlanmıştır.

İzmir'deki bazı tarihi camilerde, yazı çeşidi ve tasarım bakımından farklılık gösteren zengin hadis ve ayet örnekleri bulunmaktadır. Bu çalışmada İzmir merkezindeki bazı camilerde bulunan ayet ve hadis konulu hat örnekleri yazı özelliklerine göre ele alınacaktır. Burada Osmanlı Dönemine ait altı adet cami ile (Hisar, Kemeraltı, Başdurak, Kestanepazarı, Yalı, Salepçioğlu) Beylikler Dönemine ait Birgi'de yer alan bir adet cami (Birgi Ulu Cami) yazı özellikleri bakımından incelenmiştir. İncelenen hat örnekleri *celi sülûs* hattıyla ahşap ve mermer üzerine kabartma tekniğiyle yapıldığı görülmektedir. Yazılar kompozisyon bakımından düz (satır) veya istifli olarak uygulanmıştır. Kitâbelerin bazıları mermer renginde kalmış, bazıları ise varak altınlıdır. Varaklı olanların bazılarının zemin rengi kırmızı, bazıları siyah bazıları da renksizdir. Bu kitabelerde kullanılan yazıların özellikleri, yazı - mekan ilişkisi içinde örneklerle sunulacaktır.

ABSTRACT

Turkish Calligraphy samples are generally seen as inscriptions in architectural structures. Inscriptions, according to most widespread acceptance, points out all writings taking part in buildings on stone, brick, marble, china, wooden, plaster, metal what ever its content is. Besides general definition, inscription is a Notion which can be divided into subgroups depending on its function and specific writings of the place where it is found. Besides construction and repair inscriptions containing the information and data of belonging of the work, also including information about by whom, when and why it was built, what kind of modification and repair procedures it has had, also some articles such as *Qur'anic verses*, *hadith*, *proverb*, *esma-i hüсна*..etc. have extensively been used. These take place in construction inscription, they are also often seen on detached altar, pulpit or other structural elements even on tombstone. Furthermore, the whole writings on architectural Works are religious, historical, cultural, economic and sociological indicators of that work. Therefore, all writings which take place in our study are all defined as inscription.

In historical mosques at the center of İzmir, a great deal of hadith and *Qur'anic verses* examples which shows differences in font type and design. In this study *Qur'anic verses* and hadith on calligraphy samples will be held according to font properties. Here hadith in six mosques belonging to Ottoman and principalities period (Hisar, Kemeralı , Başdurak, Kestanepazarı,Yalı, Salepçioğlu, Birgi) will be studied according to the font properties. Studied calligraphy samples are seen to have been made with *celi sülüs* calligraphy wood and marble carving. Writings are flat or stacked with regard to the composition. Some of the inscriptions remained in the marble colour, some of them are in gold foil. Ground colour of some of the foil inscriptions are red, some are black and some are colourless. The font properties used in this inscriptions will be presented in the writing-place relationship.

ÖNSÖZ

Asırlardır kültürümüzde yer alan dini mimarilerden olan camiler, yalnız ibadethaneden ibaret olmadığı aynı zamanda kültürel ve sanatsal değer taşıdığını görmekteyiz. Yüzyıllar boyunca camiler, zengin Hat Sanatı örneklerinin yer aldığı alanlar olmuştur.

Türk Hat Sanatı örnekleri, mimari yapılarda genel anlamıyla *kitâbeler* şeklinde karşımıza çıkar. İzmir'in merkezindeki tarihi camilerde, yazı çeşidi ve tasarım bakımından farklılık gösteren zengin hadis ve ayet örnekleri bulunmaktadır.

İzmir ve çevresinde bulunan bazı tarihi camilerin mihrap ve minber yazıları konu olarak ele alınmıştır. Ele alınan bazı mihrap ve minberlerin içinde bulunduğu anlamlar yazı mekan uyumu açısından incelenmiştir. Beylikler ve Osmanlı Dönemi camilerinin mihrap ve minber yazılarının, mekandaki bulundukları alanlara göre yer alan metin ve anlamlarının incelenmesi ve dönemlerine göre gösterdikleri değişikliklerin incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Araştırmalarımı yaparken yanımda olan ve bana tüm tecrübesini aktaran Danışmanım Sayın Doç. AYNUR MAKTAL'a ve tüm saygıdeğer hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Nurgül YAMAN

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
TUTANAK.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
RESİMLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

MİMARİ YAPILARDA HAT SANATI ve KİTÂBE ÇEŞİTLERİ

1.1. Mimari Yapılarda Hat Sanatı.....	5
1.2. Mimari Yapılarda Kitâbe Çeşitleri	7
1.2.1. Mimari Yapılarda İçerik Bakımından Kitâbeler.....	7
1.2.2. Mimari Yapılarda Dili Bakımından Kitâbeler.....	11

2. BÖLÜM

İZMİR VE ÇEVRESİNDEKİ BAZI OSMANLI VE BEYLİKLER DÖNEMİ CAMİLERİNDE MİHRAP VE MİNBER YAZILARI

2.1. İzmir Ve Çevresindeki Bazı Osmanlı Ve Beylikler Dönemi Camilerinde Mihrâp Yazıları.....	13
--	----

2.1.1. Ayet Olan Mihrâp Kitâbeleri.....	13
2.1.2. Hadis Olan Mihrâp Kitâbeleri	21
2.2. İzmir Ve Çevresindeki Bazı Osmanlı Ve Beylikler Dönemi Camilerinde Minber Yazıları.....	23
2.2.1. Ayet Olan Minber Kitâbeleri	23
2.2.2. Hadis Olan Minber Kitâbeleri	30

3. BÖLÜM

UYGULAMALI ÇALIŞMALAR

3.1. “Cennet Anaların Ayakları Altındadır” Konulu Levha Tezhibi.....	39
SONUÇ.....	40
KAYNAKÇA	44
ÖZGEÇMİŞ	

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Hisar Cami mihrâbı alınlık kısmındaki <i>celî sülüs</i> Ayet-i Kerîme.....	14
Resim 2: Kemeraltı Cami mihrabı alınlık kısmındaki <i>celî sülüs</i> Ayet-i Kerîme.....	15
Resim 3: Başdurak Camii mihrabı alınlık kısmındaki <i>celî sülüs</i> Ayet-i Kerîme.....	16
Resim 4: Yalı Camii mihrabı alınlık kısmındaki <i>celî sülüs</i> Ayet-i Kerîme.....	17
Resim 5: Salepçioğlu Camii mihrabı alınlık kısmındaki <i>celî sülüs</i> Ayet-i Kerîme.....	18
Resim 6: Kestanepazarı Camii mihrabı alınlık kısmındaki <i>celî sülüs</i> Ayet-i Kerîme....	19
Resim 7: Hisar Camii mihrabı tepelik kısmındaki <i>celî sülüs</i> Ayet-i Kerîme.....	20
Resim 8: Kestanepazarı Camii mihrabı alınlık kısmındaki <i>celî sülüs</i> Hadis-i Şeri.....	22
Resim 9: Hisar Camii minber kapı aynalık kısmındaki <i>celî sülüs</i> Ayet-i Kerime.....	24
Resim 10: Kemeraltı Camii minber kapı aynalık kısmındaki <i>celî sülüs</i> Ayet-i Kerime.....	25
Resim 11: Başdurak Camii minber kapı aynalık kısmındaki <i>celî sülüs</i> Ayet-i Kerime.....	26
Resim 12: Yalı Camii minber sol yan cephe kısmındaki <i>celî sülüs</i> Ayet-i Kerime.....	27
Resim 13: Yalı Camii minber sol yan cephe kısmındaki <i>celî sülüs</i> Ayet-i Kerime.....	28
Resim 14- Salepçioğlu Camii minber kapı aynalık bölümündeki <i>celî sülüs</i> Ayet-i Kerime.....	29
Resim 15 - Salepçioğlu Cami minber genel görünüşü.....	29
Resim 16- Hisar Camii minber köşk bölümündeki <i>celî sülüs</i> Hadis-i Şerif.....	30
Resim 17- Hisar Camii minber köşk sol bölümündeki <i>celî sülüs</i> Hadis-iŞerif.....	31

Resim 18- Hisar Camii minber köşk sağ bölümündeki <i>celî sülüs</i> Hadis-i Şerif	32
Resim 19- Kestanepazarı Camii minber kapı aynalık bölümündeki <i>celî sülüs</i> Hadis-i Şerif.....	33
Resim 20- Kestanepazarı Camii minber köşk bölümündeki <i>celî sülüs</i> Hadis-i Şerif....	34
Resim 21- Başdurak Camii minber köşk bölümündeki <i>celî sülüs</i> Hadis-i Şerif.....	35
Resim 22- Hisar Camii minber köşk bölümündeki <i>celî sülüs</i> Hadis-i Şerif.....	36
Resim 23- Birgi Ulu Camii minber kapı kanatları üzerinde <i>celî sülüs</i> Hadis-i Şerif.....	37
Resim 24 - “Cennet Anaların Ayakları Altındadır” Konulu Levha Tezhibi.....	39

KISALTMALAR

Bkz:	Bakınız
M. :	Miladi
H. :	Hicri
y.y. :	Yüzyıl
V.G.M. :	Vakıflar Genel Müdürlüğü
C.:	Cilt
Doç.:	Doçent
S. :	Sayı
s. :	Sayfa
vb.:	Ve Bunun Gibi
Hız.:	Hazreti
a.s.:	Aleyhisselam

GİRİŞ

Türk sanatlarının en kimlikli sahalarından biri olan Hat Sanatı, *estetik kurallara bağlı kalarak, ölçülü ve güzel yazma sanatıdır*. İslâm kültüründe “hüsn-i hat” “güzel yazı” mânâsında olup sadece İslâm yazıları için kullanılmıştır (Serin, 1999: 19). Türklerin İslâmiyet’i kabulünden sonra yazı sadece insanlar arası anlaşmayı sağlayan bir araç olarak kalmamış; aynı zamanda “ hüsn-i hat” gibi zengin bir sanat dalının vücut bulmasına da sebep olmuştur (Yardım,2002: 20). İslâm’ın doğuşuyla beraber bu dinin öğretilmesi, vahyin kaydedilmesi, korunması ve yayılması gerekliliği yazının önemini daha da arttırmıştır. Hicrî I. ve II. asırlarda yazı şeklen ve imlâ yönüyle, estetik yönü gelişmiş ve İslâm sanatlarının önemli dallarından biri olmuştur (Serin,1999:17). “Güzel olan ne varsa güzel sunulmalıdır” anlayışıyla Kur’an’ı, Hâlık’ın kelâmına yakışacak güzellikte ve estetik dâhilinde yazma konusunda gösterilen gayret ve titizlik yazının sanat yazısı seviyesine yükselmesini sağlamıştır (Serin, 1999: 18). Bu sebeple yazı, sözle ifade edilen ve sadece kulağa hitap eden fikirleri, kabul görmüş bir kısım şekillerle kağıda veya diğer eşyalara işlenip, bir yandan göze hitap eder hale getirilerek; gelecek nesillere aktarılmıştır (Yardım, 2002: 22).

Türk Hat sanatında yaygın olarak işlenen konuları incelediğimizde, ayet-i kerîmeler, hadis-i şerîfler, kelâm-ı kibârlar, vecizeler, Hz. Ali’nin sözleri gibi metinlerin seçilmiş olduğu görülmektedir. Hazret-i Peygamber’in, sözleri, fiilleri, tutum ve davranışları ile ilgili dini metinlere “hadis”denir (Yardım, 2002: 24). Hadisler, hat sanatında çokça kullanıla gelen metinler arasındadır. Bunun sebebi, müslümanlarca kutsiyeti olan ve her sözü güzel olarak nitelendirilen Hz. Peygamber sözlerinin estetik bir biçimde sunma gereğidir.

Türk Hat sanatının en yaygın görüldüğü sahalardan birisi de mimari yapı ve elemanları üzerindeki yazılardır. Mimari yapılarda Türk Hat Sanatı örnekleri genel anlamıyla *kitâbeler* şeklinde karşımıza çıkar. Mimarî yapılarda inşa kitâbeleri yanında Ayet-i kerîmeler, Hadis-i Şerîfler, Kelâm-ı Kibâr olarak isimlendirilen metinler de yaygın olarak kullanılan mesajlardır. Bunlar yapım kitâbelerinin metinleri içinde yer aldığı gibi, müstakil olarak mihrap, minber veya diğer yapı unsurları üzerinde de

sıklıkla kullanılagelmiştir. İzmir tarihi camileriyle ilgili birçok genel kapsamlı çalışma yapılmış fakat, mihrap ve minber kitabeleriyle ilgili müstakil çalışmalar yapılmamıştır. Bu sebeple söz konusu araştırmamızda “İzmir ve Çevresindeki Beylikler ve Osmanlı Dönemi Camileri’ndeki Mihrap ve Minber Yazıları” konu olarak ele alınmıştır. Araştırma İzmir ili ve çevresindeki belli başlı bazı camilerle sınırlandırılmıştır. Ticaret merkezindeki camiler olmasına dikkat edilmiştir. Beylikler ve Osmanlı Dönemi camilerinin mihrap ve minber yazıları özelinde bu yazıların mekanda bulundukları alanlara göre metinlerin anlamlarının incelenmesi ve dönemlerine göre gösterdikleri değişikliklerin benzerliklerin incelenmesi; böylece tarihi seyri içinde yazının mekan ile ilişkilendirilmesini *Ayet-i kerîmeler* ve *Hadis-i şerifler* örneğinde incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu maksatla İzmir merkezinde bulunan Hisar, Başdurak, Kestanepazarı, Kemeraltı, Salepçioğlu, Yalı Camileri yanında ,İzmir ilinin Ödemiş ilçesinde döneminin çok önemli yapılarından olan Birgi Ulu Camii olmak üzere farklı yıllara ait toplam yedi camide yer alan mihrâp ve minber kitâbelerindeki ayet ve hadisler ele alınmıştır.

Bu çalışmada cami isim tespitinde, İzmir’deki Osmanlı Dönemi camilerinin vakfiye kayıtları ve günümüze ulaşan onarım ve inşa kitabeleriyle birlikte ayrıntılı olarak ele alıp inceleyen ve 2003 yılında Fikret Yılmaz tarafından farklı yıllarda yayınlanmış tüm makaleleriyle bir araya toplanarak yayınlanan Münir AKTEPE’nin *İzmir Yazıları* adlı kitabı; kitâbe ve kitâbe metinleri ve kullanıldığı eserler, kitâbede kullanılan hat çeşitleri, hadis kitabeleri ve kitâbe diliyle ilgili bilgilerin geniş kapsamlı bir şekilde yer alan Ali YARDIM’in *Alanya Kitabeleri* (*Tesbit, Tescil, Tasnif ve Değerlendirme*), kitâbe metinlerinin verildiği üslup ve yöntem özelliklerinin anlatıldığı Abdülhamit Tüfekçioğlu’nun *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı* ve Bekir Tatlı’nın *Mimari Hadisleri* isimli eserlerinden istifade edilmiştir.

Kitâbelerde yer alan hadis metinlerinin okunmasında Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Abdülkadir PALABIYIK’tan büyük destek alınmıştır. Kitâbeler ve mevcut dönemlerle ilgili birçok lisans, yüksek lisans, doktora tezi hazırlanmış olup bu tezler dönem sıralamalarına göre ve kitâbelerin bulundukları

yerlerdeki anlam özelliği ele alınarak incelenmiştir. Ayrıca İzmir Vakıflar Bölge Müdürlüğü’ndeki eski eser fişleri yararlanılan kaynaklar arasındadır.

Çalışılacak camiler tespit edildikten sonra, dönemlerini yansıtan ve İzmir’in belli başlı camileri olan bazı camiler seçilerek konu ile ilgili literatür araştırmasına girilmiştir. Camilerle ilgili olan tez, kitap, makale, vakıf yayınları gibi yayınlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Seçilen camilere gidilerek bunlar yerinde incelenmiş; yetkili kişilerden yapılar hakkında bilgi alınmış; fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır. Konuyla ilgili gerekli kurum ve kuruluşlardan destek alınmıştır. Camilerin ibadete açık olması sebebiyle, uygun koşullar oluşmadığından sonra tekrar gidilmiştir. Mihrap ve minber yazıları fotoğraflanmış, bu yazılar okunup ayet mi ya da hadis mi olduğu ayrımı yapılmış ve sonrasında anlamları belirlenmiştir. Bu yazıların Hat Sanatı bakımından değerlendirilmesi yapılmış; kitâbelerin istifli ya da tek satır halinde “Celi Sülüs” hattıyla yazıldığı görülmüştür. Bu yazılar hat sanatı bakımında büyük değer taşımaktadır.

Çalışmamızda yer alan İzmirdeki Hisar, Başdurak, Kestanepazarı, Kemeraltı, Salepçioğlu, Yalı Camileri ile Birgi Ulu Camii kitâbeleri, *Ayet-i kerîmeler* daha sonra da *Hadis-i şerifler* sıralamasıyla ele alınmıştır.

Bu çalışma üç ana bölümden meydana gelmektedir.

Birinci Bölümde, mimari yapılarda hat sanatı ve kitâbeler, kitâbeçeşitleri ve metin özellikleriyle ilgili bilgiler içermektedir.

İkinci Bölümde, çalışma kapsamında ele alınan, İzmir Ve Çevresindeki Bazı Camilerde Mihrap ve Minber Kitâbeleri yer almaktadır. Bu bölümde mihrap ve minber yazıları okunup ayet ya da hadis olduğu belirlenip, metinlerin ayrımı yapılmış anlamları belirlenmiştir. Bu yazıların Hat Sanatı bakımından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Üçüncü Bölümde ise seçilmiş hadis metinlerin tezyinatları yapılmış uygulamalı çalışmaların yer aldığı bölümdür.

1. BÖLÜM

MİMARİ YAPILARDA HAT SANATI ve KİTÂBE ÇEŞİTLERİ

1.BÖLÜM

MİMARİ YAPILARDA HAT SANATI ve KİTÂBE ÇEŞİTLERİ

1.1. Mimari Yapılarda Hat Sanatı

“Yazı, İslam’ın ilk yıllarında daha çok Mushaf-ı Şerif, hadisler ve günlük ticari yazışmalarda kullanılmış olup fetihler sonrası ise yaygınlaşarak mimari eserlerde yer almaya başlamıştır” (Tüfekçioğlu, 2001: 12).

Emeviler Dönemine kadar büyük ölçülerde ve sanat endişesi taşıyan yapılar görülmemektedir. İlk defa Velid Bin Abdilmelik (65/685) zamanında, Sa’d isimli bir sanatkar tarafından büyük ölçülerdeki yazı İslam mimarisinde yer almıştır. Hattın mimaride kullanılışına öncelikli olarak Medine’deki Mescid-i Nebevî’nin kible duvarına Şemş Suresi’nden başlayıp Kur’ân’ın sonuna kadarki ayetler örnektir. Endülüs Emevî mimarisinde yer alan Medinet’uz-Zehra, Kurtubâ ve el-Hamra Sarayı’nda tezyini kufî örneklerine rastlanmaktadır. Mihrap, kapı ve pencere bordürleri ile tavana yakın kısımdaki yazılara, harflerin uzantılarına, yaprak, çiçek, rumi gibi motifler eklenmiştir. Abbasi dini mimarisine ait olan Nayın Camii’nde tezyini kufî ile yazılmış ayetlere rastlanmaktadır. Harflerin birbirine sarılarak oluşan örgüler ve harfler arasına birbirinden bağımsız rumi ve penç motifleri vardır. Fâtımî sanatında mihrap üzerinde, mihrap ve kemerlerinde, harim duvarında kuşak yazılar bulunan örnekler bulunmaktadır. Bu yazılar kufî ile yazılmış çiçek ve rumi motifleriyle süslenmiştir (Tüfekçioğlu, 2001: 12).

Karahanlılar inşa yapılarında ma’kılı ve tezyini kufiyi kullandıkları Namazgah Camii’nin mihrap alınlığında görülmektedir. Muhammed bin Nasr türbesinde, mimaride ilk defa kullanılışı tespit edilen celi sülüs yazısı tezyinatla birlikte yer almıştır. Gazneli Türkleri, mimari eserlerinde, kubbe kasnaklarında, pencere alınlıklarında, taht salonlarında ve eyvanlarda tuğladan kesilen parçalarla işlenmiş tezyini kufiyi kullanmışlardır. Kufî yanı sıra celi sülüs yazı olarak Büyük Selçuklu mimarisinde yer alır. Tezyini kufî, ma’kılı ve celi sülüsün Eyyubi, Memlûk ve Muvahhidlerin mimari eserlerinde kullandığı yazı çeşididir. (Tüfekçioğlu, 2001: 13).

İslam kültür medeniyetinin yazısı, sadece insanlar arası anlaşmayı sağlayan bir araç olmamış, ayrıca “hüsn-i hat” gibi zengin bir sanat dalının gelişmesine de yol açmıştır. 16. yy ‘dan itibaren İstanbul merkezli olarak Osmanlı himayesinde yazı sanatı gelişmiş ve yayılmış en güzel örnekleri oluşturmuştur (Yardım, 1999: 22).

Anadolu Selçuklularının hakimiyetinin son bulmasına kadar, farklı yerlerde insâ edilen pek çok mimarî yapıda ma‘kılî, tezyinî kufî, muhakkak ve celî sülûs yazı türleri yer almıştır. Yapıların taç kapılarında, minberlerinde, mihrablarında, kubbe kasnaklarında, pencere alınlıklarında bu yazı türlerinin işlenmesinde taş, mermer, ahşap, çini, tuğla gibi malzemeler kullanılmıştır. (Tüfekçioğlu, 2001: 14).

Ma‘kılî ve tezyini kufî kullanımı Beylikler dönemi mimarisinde, daha da azalmış; celî sülûsün tezyinatlı ve sade olarak iki türde de yapılarda yer almıştır. (Tüfekçioğlu, 2001: 15).

Osmanlı Devleti’nin kuruluşuna kadarki mimari yapılarda ma‘kılî, tezyinî kufî, muhakkak ve celî sülûs kullanıldığı; kitabelerin satır nizamına göre istiflendiği; yazıların mermer, taş, ahşap ve tuğla gibi malzemeler kullanılarak oyma ve kabartma tekniği ile işlenmiştir. Osmanlı Dönemi kitâbelerinde genel olarak ta’lik ve celî sülûs kullanıldığı görülmekte; yazı motiflerden arınarak kendi başına istif güzelliğine ulaşmıştır. (Tüfekçioğlu, 2001: 16)

Sanat eserleri birtakım mesajlar taşımaktadır; onlar bu mesajları hem dil, biçim, renk hem de üzerindeki yazılarla doğrudan ve açıkça belirtmektedir. İlahi mesajı topluma yaymak, yapılara ayet yazımının temel amaçlarından biridir. Ayrıca yaygın bir eğitim aracı olan bu yöntemi olarak kullanılan metinlerin toplumun her kesiminin anlayabileceği şekilde olduğu gibi okunması zor olan yazılar da bulunmaktadır (Sülün, 2006: 22).

1.2. Mimari Yapılarda Kitâbe Çeşitleri

1.2.1. Mimari Yapılarda İçerik Bakımından Kitâbeler

Umumi büyük binaların ve abidelerin kapıları, duvarları ve mezar taşları üzerinde taşa kazılmış veya yontulmuş yazılar ki o binanın ne olduğunu, kimin tarafından ve hangi tarihte inşa olduğunu gösterir (Arseven, 1983:1101.) “Taşa mermere, ahşaba, çiniye ve madeni eşyaya, oyma veya kabartma olarak işlenen bir kısım yazılar vardır. Bunların, mimari eserlere sabit olarak yerleştirilenlere “kitâbe” denmektedir" (Yardım, 1999: 17).

Kitâbe kavramı, inşa faaliyetleri ile ilgili olmak üzere eserin kim tarafından, hangi tarihte ve niçin yapıldığını, hangi ustaların çalıştığını, ne gibi tadil ve tamir gördüğünü belirten ve bu faaliyetleri ayrı ayrı ifade etmek üzere gruplara ayırabilen bir kavramdır. Buna rağmen binalarda yer alan ayet, hadis, kelam-ı kibar, dualar ve esma-ı hüsnaya da zaman zaman kitabe denilmekten kaçınılmamıştır. Yukarıdaki bu kısa açıklamaya göre, eserlerde bulunan yazıları, “kitâbeler” ve yapının fonksiyonuna uygun olarak yazılmış “dini ibareler” şeklinde iki ana gruba ayırmak mümkündür (Önkal, 1992:17) Antik çağlardan beri sivil, dini ve askeri mimari eserlerin kimin tarafından ve hangi tarihte inşa olunduğunu göstermek üzere kapı ve duvarların üzerinde eserin kimin tarafından ve hangi tarihte yaptırıldığını bildirene “Tarih Kitâbesi”, tamiri hakkında bilgi verene “ Tamir Kitâbesi” denilir. Ayrıca kapının iç ve dış duvarlarında bulunan yazılar, okçulukta atılan okun düştüğü yere dikilen menziltaşı ve nişantaşı, menzil ve mesafe taşları, top, şamdan gibi şeylere yazılan yazılara da kitabe denir (Alparslan,1999: 76). Binaların kemerlerine, kapı üzerlerine, çeşme ve sebil gibi şeylerin cephelerine konulan yazılı levha, böyle bir levhanın yazısı yerine kullanılır bir tabirdir. Mezar taşlarıdaki yazılara da kitâbe denir (Pakalın, 1983:284).

Kitâbe, mimari eserlerde kullanılan yazı metinleri ve bu yazı metinlerinin yazıldığı levha olarak ifade etmek için kullanıldığı görülmüştür. Kitâbe kavramını sanat tarihçileri tarafından, daha çok, “yapım kitâbesi” kapsamı içine almaktadır. Binalardaki yazılar, sadece o binanın; kim tarafından, hangi tarihte ve niçin yapıldığını anlatan

ifadelerden ibaret olmayıp, mimari eserlerde, tarihe olduğu kadar; ilme, sanata, estetiğe, eğitime, folklara da hizmet ettiği görülmüştür (Yardım, 2002: 10).

Mimari eserlerdeki yazıların geneli, o yapıda gizlenmiş dini, tarihi, kültürel, ekonomik ve sosyolojik etkenleri belirten belge niteliği taşımaktadır. Bu metinlerden devletlerin ilerleme, duraklama, gerileme ve yıkılma dönemlerini tespit edilebilir. Kitâbelerde geçen, dualar, temenniler, emirler, deyimler, övgüler, padişah ünvan ve silsileleri, gün, ay, yıl ve yer adları gibi metinler; ilim, kültür ve medeniyet tarihi bakımından önem teşkil etmektedir. Ayrıca kitâbe bulunan eserin tarihlendirilmesi bulunmayana göre daha kolay olmaktadır (Tüfekçioğlu, 2001:2).

“İnsanların, düşündüklerini başkalarına bildirmek için, herhangi bir madde üzerine çizmek, kazımak veya yazmak suretiyle kullandıkları şekil ve işaretlere yazı denilmektedir” (Tüfekçioğlu, 2001:1).

Yazının mimaride kullanılması farklı olarak değerlendirenler olduğu görülmüştür. Amaç ne olursa olsun mimaride “yazı” kullanılmıştır. Önem teşkil eden nokta, yazı için ne tür metinlerin seçildiği ve bunların, binaların yazıldığı alanlardır. Metinlerin seçiminde ifadelerin uzunluk kısalığı, bunların anlamlarının yazılan mekanla uyum sağlaması ve ibare-hat-istif ilişkisi gibi özellikler taşıması önemsenmektedir. Bir kitabe, rastgele bir mekana ve herhangi bir hatla yazılmamıştır. (Yardım, 2002: 22).

Yazının çok kullanıldığı bir bina türü olan cami, mimari eserlerin en başta gelenidir. Camilerde kapı üstleri ve çevresi, pencere söveleri ve alınlıkları, ahşap kapı ve pencere kanatları, mihrap “kible duvarının tam ortasında yer alır” (Bakırer, 1976:28) ve minber “Arapça *nebr* isminden üretilen minber sözcüğü “kaldırma”, “yükseltme” anlamlarına gelen cami, mescid ve namazgahlarda kullanılmaktadır” (Bayrakal, 2004: 18) çevresi, mahfiller, vaaz kürsüsü, sütun başlıkları, iç kubbeler; türbelerde sandukalar ve mezar taşları yazının en çok kullanıldığı mekanlardır (Yardım, 2002: 20).

Mimaride kullanılan kitâbe metnlerinin muhteviyât (içerik) özellikleri bakımından çeşitlendirilmesi **yapım kitâbeleri, âyet-i kerîmeler, hadis-i serîfler, Hz.**

Ali'nin sözleri, kelâm-ı kibâr, güzel isimler şeklinde tasnif edilerek aşağıda açıklanmıştır.

Yapım kitâbeleri:

Yapının kim tarafından, ne zaman ve hangi amaçlarla yapıldığını gösteren bilgileri anlatan kitâbelerdir (Tüfekçioğlu, 2001:472). Yapım kitâbelerinin dört çeşidi bulunmaktadır;

- a. İnşa kitâbesi,
- b. Tâmir kitâbesi,
- c. Tevsî' kitâbesi (genişletme),
- d. Tecdîd kitâbesi (mekân ekleme veya yenileme) (Yardım, 2002:22).

Âyet-i Kerîmeler:

Kur'an-ı Kerim, surelere, sureler de ayetlere ayrılmıştır (Yardım, 2002: 23). Kur'an-ı Kerim'den seçilmiş ayetler yapıların çoğunda yer almıştır. (Tüfekçioğlu, 2001:468). Mimaride yer alan kitabeler için *Kur'an-ı Kerim*'den metin seçiminde; bazen birkaç kelimelik kısa bir ayet bazen orta uzunlukta bir ayet, bazen ayet'el kürsi, amene'rrasulu, Cum'a Suresi'nin son ayetleri ; bazen İhlas, Fatiha, Muavizateyn gibi kısa bir sure; bazen de duruma göre, Tebareke, "Amme, Fetih, Yasin, Vakı'a, Haşr türü uzun surelerden birinin bütünüyle yazıldığı görülmektedir (Yardım, 2002:23).

Hadis-i Serîfler:

Hazret-i Peygamber (s.a.v.)'in sözleri, fiilleri, tutum ve davranışları ile ilgili dini metinlere "*hadis*" denir (Yardım, 2002: 24). Kitabelerin, özellikle "Hadis kaynakları" açısından büyük ehemmiyeti vardır (Yardım,1999: 17). Mimaride kitabeleşmiş hadislerin tespiti için, planlı bir çaba harcanmıştır. Bu makasatla 1983-1989 tarihleri arasında, Anadolu'nun bütün şehirleri ve bu illere bağlı tarihi yerleşim birimleri

taranmıştır. Bu arada, müzelere kaldırılmış kitabeler de gözden geçirilmiştir. Mimari eserlerde özellikle Selçuklu ve Beylikler devri eserlerinde, çok miktarda hadis yazılmıştır (Yardım, 2002: 24). Hadîslerin hat sanatındaki yerine önemli bir gösterge de mimarî yapılarıdaki kullanımudur. Allah’ın varlığını anlatmak, O’nun verdiği nimetleri hatırlatma konulu hadîsler, portallere, eyvanlara, harim duvarlarına, kubbe eteklerine, pencere kapaklarına, uzun kuşaklar halinde farklı yazı türleriyle birçok malzeme üzerine islenmiş olarak yer almaktadır (Tüfekçioğlu, 2001:470). Kur’an-ı Kerim’de ayetin bir parçası olan besmeleler, kelime-i tevhitler ve kelime-i şهادetler de hadis olarak kabul edilir (Tatlı, 2012: 423).

Hız. Ali’nin Sözleri:

Mimari eserlerde metin seçiminde, bir diğer kaynak olarak Hız. Ali’nin sözleri yer almaktadır. Bu sözler, bazen belirtilerek “*Hız. Ali Kerremallâhu veche buyuruyor ki*” şeklinde verilmiştir; bazen de sözün sahibi belirtilmeden, sadece metni bulunmaktadır (Yardım, 2002: 26).

Kelâm-ı kibâr (Hikmetli sözler):

Kur’an ve Hadîslerden başka, insanlığa doğru yolu gösteren, gönlünü ferahlatan, iyiliğe yönelten kötülüklerden sakındıran sözler de bulunmaktadır. Başka deyişle “ hakikat ve ahlaka dair kısa sözler (hikemiyyat) denilen bu sözler, bazen geçmiş peygamberlerden birine ait, bazen filozoflara, bir veli, alim yerine göre yöneticilere ait olmakla beraber bazen anonim olabilir. Türkçe karşılığı “ kelam-ı kibâr (kelamın kibarı)” olarak kullanıla gelmiş anlamı “ büyük söz, büyüklerin sözüdür” denmektedir (Yardım, 2002: 27).

Güzel İsimler (İsm-i celâl, Esmâ-i Hüsnâ İsm-i şerîf, ve Çâr-ı yâr-ı Güzîn , Aşere-i Mübeşşere, Ehl-i beyt vb. İsimler):

Allah’ın adını her yerde göstermek ve O’nun varlığını hatırlatmak amacıyla Allah’ın doksan dokuz isminden oluşan esmâ-i hüsnâ da, mimarîde kullanılmıştır.

Çâryâr-ı Yâr-ı Güzîn İsimleri, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin adlarından oluşmaktadır. Mimari yapılarda bunlar tek olarak bazen de birlikte kullanılmıştır (Tüfekçioğlu, 2001:471).

1.2.2. Mimari Yapılarda Dili Bakımından Kitâbeler

Türk İslam mimarisinde, genel olarak kitâbe dili olarak *Arapça*, *Farsça* ve *Türkçe* kullanıldığı kaynaklarda yer alır. Kitâbelerin dili dönemlere göre farklılık gösterir. Ali Yardım Alanya Kitâbeleri isimli eserinde bu üç dilin eş zamanlı olarak kullanılmadığını belirtmiştir (Yardım, 2002: 21).

Arapça Kitâbeler:

Anadolu'nun ilk kitâbeleri Arapça olarak yazılmıştır. Selçuklular ve Anadolu Beylikleri bu kitabe geleneğini sürdürmüşlerdir (Yardım, 2002: 21). Dini mimaride özellikle camilerde yer alan kitabelerin Arapça olduğu görülür. Ali Yardım Alanya Kitâbeleri adlı eserinde kitâbelerde görülen Arapça metinlerle ilgili detaylı bilgiler içermektedir.

Farsça Kitâbeler:

Kitâbelere yansıyan Farsça metinlerin kaynakları, kültürümüzün başka bir yönünü tanınmasına yol açar. Kitabelerin bir süs yazısı olmadığı sanat aracılığıyla çok yönlü bir kültür hizmeti taşıdığı görülmektedir (Yardım, 2002: 28)

Türkçe Kitâbeler:

Kitâbelerde kullanılan metinler arasında yer alır (Yardım, 2002: 28). Türkçe'nin ilk kitâbe dili olarak kullanıldığına dair bir tarih verilemekle birlikte 16. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren kitabeler Türkçe olarak hemen hemen tamamı manzum olarak kullanılmıştır. (Yardım, 2002: 21).

2. BÖLÜM

**İZMİR VE ÇEVRESİNDEKİ BAZI OSMANLI VE BEYLİKLER
DÖNEMİ CAMİLERİNDE MİHRAP VE MİNBER YAZILARI**

2. BÖLÜM

İZMİR VE ÇEVRESİNDEKİ BAZI OSMANLI VE BEYLİKLER DÖNEMİ CAMİLERİNDE MİHRAP VE MİNBER YAZILARI

2.1. İzmir Ve Çevresindeki Bazı Osmanlı Ve Beylikler Dönemi Camilerinde Mihrâp Yazıları

2.1.1. Ayet Olan Mihrâp Kitabeleri

ÂYET 1:

كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ

Okunuşu: “Küllemâ de Hale aleyhe zakeriyyal mihrâb” *Al-i İmran Sûresi 37. Ayet.*

Meali: “Zakeriyya her ne zaman mihraba girdiyse.” *Al-i İmran (3)/37*

BULUNDUĞU CAMİLER:

HİSAR CAMİİ: (H.1006 / M. 1597-1598) Hisarönü Mevkiin’nde, 899 Sokak’tadır Cami Aydın Oğulları’ndan, Özdemir Oğlu Yakup Bey tarafından yaptırılmıştır (Bayrakal, 2004: 23; Aktepe, 2003:102).

Kitâbenin Yer : Hisar Camii / **mihrap alınlığı**

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Hisar Camii’ nin mihrap alınlık kısmında *celî sülûs* hattıyla, tek satır halinde, levha şeklinde siyah renkli zemin üzerine altın yaldızla yazılmıştır.

Resim 1- Hisar cami mihrâbı alınlık kısmındaki *celî sülûs* Ayet-i Kerîme
(Küllemâ de hale aleyhe zekeriyyal mihrâb)

KEMERALTI CAMİİ: (H.1083 /M. 1671). İzmir merkezde Kemeraltı Çarşısı içinde bulunmaktadır. Başdurak Mevkii'nde, 866 Sokak'tadır. Cami Yusuf Çavuşzade Ahmet Ağa tarafından yaptırılmıştır (Aktepe, 2003: 33). Caminin giriş kapısı üzerinde M.1812 tarihli bir tamir kitabesi bulunmaktadır (Aktepe, 2003: 34).

Kitâbenin Yeri: Kemeraltı Camii / **mihrap alınlığı**

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Kemeraltı Camii' nin mihrap alınlık kısmında *celî sülûs* hattıyla, tek satır halinde, levha şeklinde siyah renkli zemin üzerine altın yaldızla yazılmıştır.

Resim 2: Kemeraltı cami mihrabı alınlık kısmındaki *celî sülûs* Ayet-i Kerîme
(Küllema de hale aleyhe zekeriyyal mihrâb)

BAŞDURAK CAMİİ: M.1652 (H.1062) İzmir merkez Konak ilçesi Kemeraltı çarşısı içinde Başdurak Mevkiin’nde bulunmaktadır. Hacı Hüseyin tarafından yaptırılmıştır (V.G.M, 5241). Evliya Çelebiye göre M.1774’de yenilendi. 1997-2001 yılları arasında V.G.M tarafından kapsamlı olarak onarılmıştır (Aktepe, 2003: 21).

Kitâbenin Yeri: Başdurak Camii / **mihrap alınlığı**

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Başdurak Camii’ nin mihrap alınlık kısmında *celî sülûs* hattıyla, tek satır halinde, levha şeklinde siyah renkli zemin üzerine altın yaldızla yazılmıştır.

Resim 3: Başdurak camii mihrabı alınlık kısmındaki *celî sülûs* Ayet-i Kerîme
(Küllema de hale aleyhe zekeriyyal mihrâb)

YALI CAMİİ: (H.1168 M.1754/55). İzmir merkezi Konak ilçesi Hükümet Meydanı'nda yer almaktadır. Derviş Mehmed Ağa Zade Mehmed Paşa'nın kızı Ayşe Hanım tarafından yaptırılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda, İzmir valisi Rahmi Bey tarafından esaslı şekilde tamir ettirildikten sonra bir kez de 1964 yılında önemli bir tamir geçirmiştir (Aktepe, 2003: 44).

Kitâbenin Yeri: Yalı Camii / **mihrap alınlığı**

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Yalı Camii' nin mihrap alınlık kısmında *celî sülûs* hattıyla, tek satır halinde, levha şeklinde siyah renkli zemin üzerine altın yaldızla yazılmıştır.

Resim 4: Yalı camii mihrabı alınlık kısmındaki *celî sülüs* Ayet-i Kerîme

(Küllema de hale aleyhe zekeriyyal mihrâb)

SALEPÇİOĞLU CAMİİ: (H.1311 M. 1893) Kemeraltı caddesi ve Birinci Beyler sokağı ile Kestelli caddesi arasında kalan semttedir. Salepçi zade Hacı Ahmed Efendi tarafından yaptırılmıştır. 1927 yılında İzmir valisi Kazım Dirik zamanında bugünkü minaresi yaptırılmıştır (Aktepe, 2003:84).

Kitâbenin Yeri: Salepçioğlu Camii / **mihrap alınlığı**

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Salepçioğlu Camii’ nin mihrap alınlık kısmında *celî sülüs* hattıyla, iki satır halinde, mermer üzerine kabartma tekniğiyle “istenilen derinliğe kadar oyularak” (Bayrakal, 2007:13) ,siyah renkli zemin üzerine altın yaldızla yazılmıştır.

Resim 5: Salepçioğlu camii mihrabı alınlık kısmındaki *celî sülüs* Ayet-i Kerîme
(Küllema de hale aleyhe zekeriyyal mihrâb)

ÂYET 2:

فَنَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ

Okunuşu: “Fe nâdethul melâiketu ve huve kâimun yusallî fîl mihrâb” *Al-i İmran Sûresi 39. Ayet.*

Meali: “Zekeriyya mabedde namaz kılarken melekler ona dedi.” *Al-i İmran (3)39*

BULUNDUĞU CAMİLER:

KESTANEPAZARI CAMİİ: (H. 1079 M. 1663) İzmir Konak, Kemeraltı Çarşısı içinde Başdurak Camii ile Şadırvan Camii arasında Kestanepazarı denilen Mevkiide yer almaktadır. Emin-Zade Hacı Ahmet Ağa tarafından yaptırılmıştır (Aktepe, 2003: 37). İzmir’de vuku bulan büyük bir yangınla harap olmuş olan camii, 19. yy ortalarında büyük bir tamir görmüş bugünkü görünümünü kazanmıştır (V.G.M,350101/12).

Kitâbenin Yeri: Kestanepazarı Camii / **mihrap alınlığı**

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Kestanepazarı Camii’ nin mihrap alınlık kısmında *celî sülûs* hattıyla, tek satır halinde mermer üzerine kabartma tekniğiyle yazılmıştır. Zemin rengi boyanmamış, yazı kısmı altın yaldızla renklendirilmiştir. Kestanepazarı Camii mihrab kitâbesinin ilk satırında *âyet-i kerime* ile başlayıp; ikinci ve üçüncü satırında *hadis-i şerif* bulunmaktadır.

Resim 6: Kestanepazarı Camii mihrabı alınlık kısmındaki *celî sülûs* Ayet-i Kerîme

(Fe nâdethul melâiketu ve huve kâimun yusallî fîl mihrâb)

ÂYET 3:

فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

Okunuşu: “Fe tebârekallâhu ahsenul hâlikîn.” *Mü’minun suresi* 14. Ayet

Meali: “Yaratanların en güzeli olan Allah’ın şânı ne yücedir” *Mü’minun(23)* 14

BULUNDUĞU CAMİLER:

HİSAR CAMİİ

Kitâbenin Yeri: Hisar Camii / **mihrap tepeliği**

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Hisar Camii’ nin mihrap tepelik kısmında *celî sülûs* hattıyla madalyon içine, levha şeklinde siyah renkli zemin üzerine altın yaldızla yazılmıştır.

Resim 7: Hisar Camii mihrabı tepelik kısmındaki *celî sülûs* Ayet-i Kerîme

“Fe tebârekallâhu ahsenul hâlikîn.”

2.1.2. Hadis Olan Mihrâp Kitabeleri

HADİS 1:

”عن النبي صلى الله عليه وسلم قال تعالى الله ان بيوتي

في ارضي المساجد وان زوارى فيها عمارها فطوبى لعبد

تطهر في بيته ثم زرانى فى بيتي فحق على المزور ان

يكرم زاره

Manası: “Hz. Peygamberin şöyle buyurduğu rivayet edilir: ‘Yeryüzümdeki evlerim mescidlerimdir. Orada beni ziyaret edenler, o mescidleri yapanlar (tamir, inşa edenler) dir. Evinde temizlenip daha sonra benim evimi ziyaret eden kula müjdeler olsun. Elbette ziyaret edilen ziyaret edene ikramda bulunacaktır.”

BULUNDUĞU CAMİİLER

KESTANEPAZARI CAMİİ:

Kitâbenin Yeri: Kestanepazarı Camii / **mihrap alınlığı**

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Kestanepazarı Camii’ nin mihrap alınlık kısmında *celî sülûs* hattıyla, iki satır halinde mermer üzerine kabartma tekniğiyle yazılmıştır. Zemin rengi boyanmamış, yazı kısmı altın yaldızla renklendirilmiştir. Kestanepazarı camii mihrab kitâbesinin ilk satırında *âyet-i kerime* ile başlayıp; ikinci ve üçüncü satırında *hadis-i şerif* bulunmaktadır.

Resim 8: Kestanepazarı Camii mihrabı alınlık kısmındaki *celî sülûs* Hadis-i Şerif

2.2. İzmir Ve Çevresindeki Bazı Osmanlı Ve Beylikler Dönemi Camilerinde Minber Yazıları

2.2.1. Ayet Olan Minber Kitâbeleri

AYET 1:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ

اللَّهِ

Okunuşu: “Bismillahirrahmenirrahim, Yâ eyyuhâllezîne âmenû izâ nûdiye lis salâti min yevmil cumuati fes’av ilâ zikrillâhi.” *Cuma Sûresi 9. ayet*

Meali: “Ey İman edenler, Cuma günü namaz için çağrıldığı zaman, hemen Allah’ın zikrine koşun” *Cuma Sûresi (62)9*

BULUNDUĞU CAMİİLER

HİSAR CAMİİ:

Kitâbenin Yeri: Hisar Camii / minber kapı aynalık bölümü

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Hisar Camii’ nin minber kapı aynalık kısmında *celî sülûs* hattıyla, üç satır halinde mermer üzerine kabartma tekniğiyle yazılmıştır. Zemin rengi boyanmamış, yazı kısmı altın yaldızla renklendirilmiştir.

Resim 9: Hisar Camii minber kapı aynalık kısmındaki *celî sülüs* Ayet-i Kerime

**“Bismillahirrahmenirrahim, Yâ eyyuhâllezîne âmenû izâ nûdiye lis salâti
min yevmil cumuati fes’av ilâ zikrillâhi.”**

KEMERALTI CAMİİ:

Kitâbenin Yeri: Kemeraltı camii / minber kapı aynalık bölümü

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Kemeraltı Camii’ nin minber kapı aynalık kısmında *celî sülüs* hattıyla, iki satır halinde mermer üzerine kabartma tekniğiyle yazılmıştır. Yazı, siyah zemin rengi üzerine altın yaldızla renklendirilmiştir. Yazının üst kısmında “**Maşallah**” “Allahın dilediği gibi (Maktal (Erbaş), 2018: 76) sağ tarafında “**La ilahe illallah**”, sol tarafında ise “**Muhammedun Rasulullah**” *Kelime-i Tevhid* yazmaktadır (Sülün, 2006:97).

Resim 10: Kemeraltı Camii minber kapı aynalık kısmındaki *celî sülüs* Ayet-i Kerime

“Bismillahirrahmenirrahim, Yâ eyyuhâllezîne âmenû izâ nûdiye lis salâti
min yevmil cumuati fes’av ilâ zikrillâhi.”

BAŞDURAK CAMİİ:

Kitâbenin Yeri: Başdurak Camii / minber kapı aynalık bölümü.

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Başdurak camii’ nin minber kapı aynalık kısmında *celî sülüs* hattıyla, üç satır halinde mermer üzerine kabartma tekniğiyle yazılmıştır. Yazı, siyah zemin rengi üzerine altın yaldızla renklendirilmiştir.

Resim 11: Başdurak Camii minber kapı aynalık kısmındaki *celî sülûs* Ayet-i Kerime

“Bismillahirrahmenirrahim, Yâ eyyuhâllezîne âmenû izâ nûdiye lis salâti
min yevmil cumuati fes'av ilâ zikrillâhi.”

AYET 2:

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ

Okunuşu: “ Elhamdulillâhi rabbil'alemin Errahmânir'rahim Mâliki yevmiddin”

Fatiha Suresi 2, 3, 4. Ayet

Meali: “ Hamd, Alemlerin Rabbi, Rahman, Rahim, hesap, mükafat ve ceza gününün (ahiret gününün) maliki Allah’a mahsustur.” Fatiha Suresi (1)2.3.4.

BULUNDUĞU CAMİİLER

YALI CAMİİ:

Kitâbenin Yeri: Yalı Camii / minber sol yan cephe bölümü

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Yalı Camii’ nin minber sol yan cephe kısmında *celî sülûs* hattıyla, iki satır halinde, ahşap malzeme üzerine kabartma tekniği ile uygulanmıştır.

Resim 12: Yalı Camii minber sol yan cephe kısmındaki *celî sülûs* Ayet-i Kerime

“ Elhamdulillâhi rabbil'alemin Errahmânir'rahim Mâlikî yevmiddin”

Resim 13: Yalı Camii minber sol yan cephe kısmındaki *celî sülûs* Ayet-i Kerime

“ Elhamdulillâhi rabbil'alemin Errahmânir'rahim Mâlikî yevmiddin”

AYET 3:

فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ

Okunuşu: “Fes’av ilâ zikrillâhi.” *Cuma Sûresi* 9. ayet’inin son cümlesidir.

Meali: “Allah’ın zikrine koşun.” *Cuma Sûresi*(62)9

BULUNDUĞU CAMİİLER

SALEPÇIOĞLU CAMİİ:

Kitâbenin Yeri: Salepçioğlu Camii / kapı aynalık bölümü

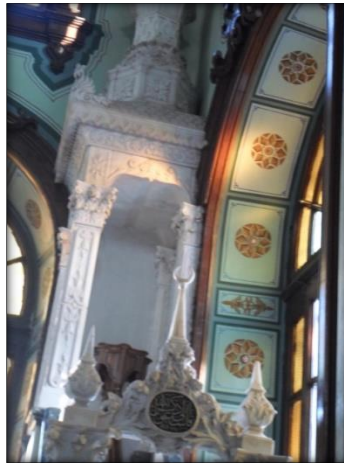
Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Salepçioğlu Camii’ nin minber kapı aynalık bölümünde *celî sülûs* hattıyla, madalyon formunda, mermer malzeme üzerine kabartma tekniği ile uygulanmıştır. Yazı siyah zemin rengi üzerine altın yaldızla renklendirilmiştir.

Resim 14- Salepçioğlu Camii minber kapı aynalık bölümündeki *celî sülûs*

Ayet-i Kerime

“Fes’av ilâ zikrillâhi.”

Resim 15 - Salepçioğlu Camii minber genel görünüşü

2.2.2. Hadis Olan Minber Kitâbeleri

HADİS 1:

الجمعة الي الجمعة كفارة ما بينهم

Manası: “Bir cuma diğer cumaya kadar günahlara kefarete olur.”

BULUNDUĞU CAMİLER

HİSAR CAMİİ:

Kitâbenin Yeri: Hisar Camii / minber köşk bölümü.

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Hisar Camii’ nin minber köşk kısmında *celî sülûs* hattıyla, istifli olarak, mermer üzerine kabartma tekniğiyle yazılmıştır. Zemin rengi kırmızı, yazı kısmı altın yıldızla renklendirilmiştir. Bu kitâbede iki *hadis-i şerif* birbirinin devamı şeklinde yazılmıştır. Madalyon içinde sol alt kısımda “**Maşallah**”, sağ alt kısmında ise “**Sübhanallah**” yazmaktadır.

Resim 16- Hisar Camii minber köşk bölümündeki *celî sülûs* Hadis-i Şerif

HADİS 2:

من صلي علي يوم الجمعة مائة مرة غفرت له ثمانين سيئة و خطيئة

Manası: “ *Her kim bana cuma günü yüz defa salât-ı selam getirirse onun seksen günahı ve hatası affolunur*”.

BULUNDUĞU CAMİİLER

HİSAR CAMİİ:

Kitâbenin Yeri: Hisar Camii / minber köşk sol bölüm.

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Hisar Camii’ nin minber köşk kısmında *celî sülûs* hattıyla, istifli olarak, mermer üzerine kabartma tekniğiyle yazılmıştır. Zemin rengi kırmızı, yazı kısmı altın yaldızla renklendirilmiştir. Madalyon içinde sol alt kısımda “Ahsen-ül-halîkin”, sağ alt kısmında ise “*iftebârekallah*” yazmaktadır.

Resim 17- Hisar Camii minber köşk sol bölümündeki *celî sülûs* Hadis-i Şerif

HADİS 3:

قال عليه السلام أكثرُوا علي الصلواة يوم الجمعة

Manası: “ *Peygamberimiz (a.s.) buyuruyor ki : Cuma günü bana çokça salat-ü selam getirin. ”*

BULUNDUĞU CAMİİLER

HİSAR CAMİİ:

Kitâbenin Yeri: Hisar Camii / minber köşk sağ bölüm.

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Hisar Camii’ nin minber köşk kısmında *celî sülûs* hattıyla, istifli olarak, mermer üzerine kabartma tekniğiyle yazılmıştır. Zemin rengi kırmızı, yazı kısmı altın yaldızla renklendirilmiştir. Madalyon içinde sol alt kısımda “*ya mennan*”, sağ alt kısmında ise “*ya hannan*” yazmaktadır.

Resim 18- Hisar Camii minber köşk sağ bölümündeki *celî sülûs* Hadis-i Şerif

HADİS 4:

من ترك ثلث جمعة كتب من المنافقين

Manası: “Kim cumayı üç defa terkederse münafıklardan yazılır.”

BULUNDUĞU CAMİİLER

KESTANEPAZARI CAMİİ:

Kitâbenin Yeri: Kestanepazarı Camii / minber kapı aynalık bölümü.

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Kestanepazarı Camii’ nin minber kapı aynalık kısmında *celî sülûs* hattıyla, istifli olarak, mermer üzerine kabartma tekniğiyle, mermer üzerine kabartma tekniğiyle yazılmıştır. Zemin rengi boyanmamış,yazı kısmı altın yaldızla renklendirilmiştir.

Resim 19- Kestanepazarı Camii minber kapı aynalık bölümündeki *celî sülûs*

Hadis-i Şerif

HADİS 5:

قال رسول الله افضل الذكر لا اله الا الله صدق رسول الله

Manası: “Allah Resûlü zikirlerin en faziletlisi “Lâilâheillallah”tır dedi. Allah Resûlü doğru söyledi ”

BULUNDUĞU CAMİİLER

KESTANEPAZARI CAMİİ:

Kitâbenin Yeri: Kestanepazarı Camii / minber köşk bölümü.

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Kestanepazarı Camii' nin minber köşk bölümünde *celî sülüs* hattıyla, istifli olarak, mermer üzerine kabartma tekniğiyle, mermer üzerine kabartma tekniğiyle yazılmıştır. Zemin rengi boyanmamış, yazı kısmı altın yaldızla renklendirilmiştir.

Resim 20- Kestanepazarı Camii minber köşk bölümündeki *celî sülüs*

Hadis-i Şerif

HADİS 6:

افضل الايام عند الله يوم الجمعة

Manası: “Allah katında günlerin en faziletlisi cuma günüdür.”

BULUNDUĞU CAMİİLER

BAŞDURAK CAMİİ

Kitâbenin Yeri: Başdurak Camii / minber köşk bölümü.

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Başdurak Camii’ nin minber köşk kısmında *celî sülûs* hattıyla, istifli olarak, mermer üzerine kabartma tekniğiyle, mermer üzerine kabartma tekniğiyle yazılmıştır. Yazı, siyah zemin rengi üzerine altın yaldızla renklendirilmiştir. *“Allah katında günlerin en faziletlisi cuma günüdür.”*

Resim 21- Başdurak Camii minber köşk bölümündeki *celî sülûs*

Hadis-i Şerif

HİSAR CAMİİ:

Kitâbenin Yeri: Hisar Camii / minber köşk bölümü.

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Hisar Camii’ nin minber köşk kısmında *celî sülûs* hattıyla, istifli olarak, mermer üzerine kabartma tekniğiyle yazılmıştır. Zemin rengi kırmızı, yazı kısmı altın yaldızla renklendirilmiştir. Bu kitâbede iki *hadis-i şerif* birbirinin devamı şeklinde yazılmıştır. Madalyon içinde sol alt kısımda “**Maşallah**”, sağ alt kısmında ise “**Sübhaneallah**” yazmaktadır.

Resim 22- Hisar Camii minber köşk bölümündeki *celî sülüs* Hadis-i Şerif

HADİS 7:

أَحَبُّ الْبَقَاعِ إِلَى الْمَسَاجِدِ

Manası: “Allah’a en sevimli gelen mekanlar, mescidlerdir”. (Yardım, 2007: 240)

BULUNDUĞU CAMİİLER

BİRGİ ULU CAMİİ: (H. 712/ M.1312) İzmir Ödemiş ilçesi Birgi mevki Camiönü Sokakta bulunmaktadır. Beylikler döneminin en eski eserlerinden olan Aydınoğlu Mehmed Bey yaptırmıştır (Bayat, 1991: 133)

Kitâbenin Yeri: Birgi Ulu Camii / minber kapı kanatları üzerinde.

Kitâbenin Özellikleri: Kitâbe, Birgi Ulu Camii’nin minber kapı kanatları üzerinde. *celî sülüs* hattıyla, istifli olarak ahşap üzerine kabartma tekniğiyle yazılmıştır. Yazılar altın renginde boyanmıştır.

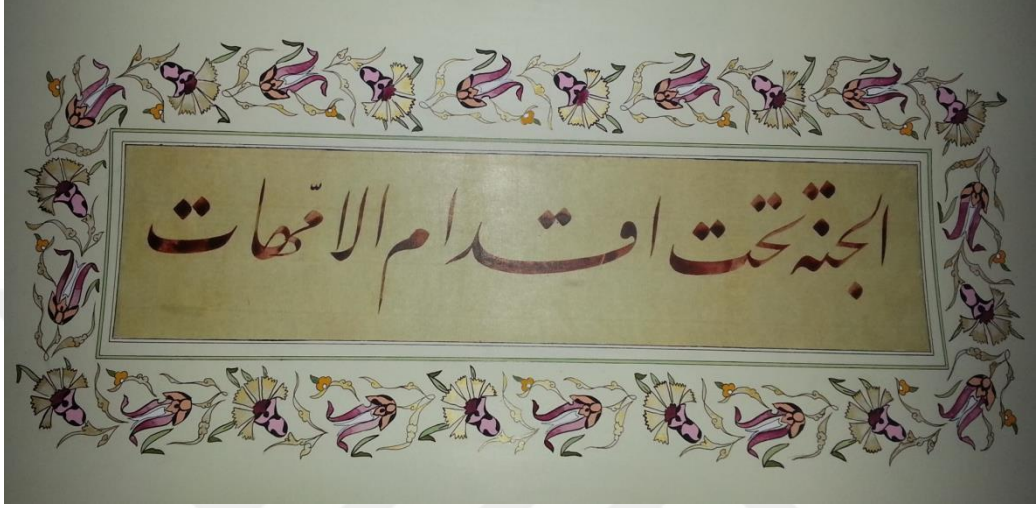
Resim 23- Birgi Ulu Camii minber kapı kanatları üzerinde *celî sülüs* Hadis-i Şerif

3. BÖLÜM

UYGULAMALI ÇALIŞMALAR

3.1. “Cennet Anaların Ayakları Altındadır” Konulu Levha Tezhibi

Resim 24

SONUÇ

İzmir'in merkezindeki camilerde de ayet-î kerîme ve zengin hadis örnekleri bulunmaktadır. Araştırmamız boyunca dini mimarimizde en fazla yer alan metinlerin Kur'an-ı Kerim ayetleri olduğu müşahade edilmiştir. Ayetlerden sonra yaygın kullanılan metinler arasında *hadis-i şerîf* gelmektedir. İzmir camilerinde pek çok mimari öğeler üzerinde hadisler olduğu görülmüştür. Hadislerin ayetler gibi yaygın olarak yer alması da Türk insanının Hz. Peygamber'e sevgi ve saygının bir göstergesidir. Ayrıca, ayet ve hadislerin mezar taşlarının ayakucunda değil de başucunda yer alması bu saygı ve sevginin başka bir ifadesidir. Mimari kitâbelerde çok sık yer alan metinlerden birisi de kelime-i tevhitlerdir. Mihrâp kitâbelerinin genellikle Ayet-î Kerîme, minber kitâbelerinde ise hem Ayet-i Kerime hem de Hadis-i Şerîf kullanıldığı belirlenmiştir. Ele alınan camiler arasında hem ayet hem de hadis içeren kitabe Kestanepazarı Camii'si mihrâp kitâbesinde yer alır. (Bkz. Resim 6, 8) Mihrâpta kullanılan ayetlerin içinde "*mihrâp*" kelimesinin geçtiği görülmüştür. Minberlerde bulunan ayetler ve Hadis-i Şerîf'ler ise cuma gününün önemini belirten anlamlar içerdiği tespit edilmiştir. Bu sebeple mihrap ve minber kitâbelerinde kullanılan metinlerin rastgele kullanılmadığı, yazı- mekan ilişkisi gözetilerek belirlendiği kanısına varılmıştır.

Mimari yapılarda yazının mekanla uyumu son derece önemli olmuştur. Bu uyum Ayet-î Kerîme'lerde ve diğer metinlerde olduğu gibi *hadis* kitâbelerinde de belirleyici bir özelliktir. Mimari yapılarda yer alan *hadis-i Şerîf*'lerin bilinçli bir tercih sonucu ve bir kaynağa dayalı olarak seçilmiş metinler olduğu anlaşılmaktadır. Bu yazıların aynı zamanda mihrâp ve minber gibi mimari unsurların o mekanın işlevini güçlendiren metinler olarak yer aldığı görülmektedir.

Osmanlı Dönemine ait altı adet, Beylikler Dönemine ait bir adet cami mihrap ve minber yazıları incelenmiştir. Bu örnekler, yazı özelliği, bezeme ve tasarım bakımından farklılık göstermektedir. Ele alınan camilerin mihrap kitâbelerinde üç değişik ayetin yer aldığı tespit edilmiştir. Mihrâp kitâbeleri metni olarak en çok, "**Küllemâ de hale aleyhe zekeriyyal mihrâb**" *Al-i İmran* (3)/37. Ayetin olduğu ve bunların, incelediklerimiz

arasında Hisar (Resim: 1), Kemeraltı (Resim: 2), Başdurak (Resim: 3), Yalı (Resim: 4), Salepçioğlu (Resim: 5) Cami mihrâplarında yer aldığı görülmüştür. İncelediğimiz alanda tesbit edilen bu kitâbelerin hemen hemen tamamının celî sülûs hattıyla, levha şeklinde siyah zemin üzerine zerendûd yazı (altın), ile tek satır halinde yazılmıştır (Resim: 1, 2, 3, 4). Sadece Salepçioğlu Camii'nin mihrâp alınlık kısmında **celî sülûs** hattıyla yazılmış olan kitâbesi mermer üzerine kabartma tekniğiyle iki satır halinde, yazılmıştır ki o da diğerleri gibi siyah zemin üzerine zerendûd yazı şeklindedir (Resim: 5). İncelediğimiz camiler arasında kullanım sıklığı bakımından tercih edilmiş olan kitâbe metinleri arasında ikinci sırayı **“Fe nâdethul melâiketü ve huve kâimun yusallî fil mihrâb”** *Al-i İmran* (3)39. ayet-i kerîmesi almaktadır. Kitâbe, Kestanepazarı Camii' nin mihrâp alınlık kısmında **celî sülûs** hattıyla, tek satır halinde mermer üzerine kabartma tekniğiyle yazılmıştır (Resim: 6). Üçüncü sırada ise , **“Fe tebârekallâhu ahsenul hâlikîn.”** *Mü'minun*(23) / 14. ayet-i kerîmesi gelmektedir. Kitâbe, Hisar camii' nin mihrap tepelik kısmında **celî sülûs** hattıyla madalyon içine, levha şeklinde siyah renkli zemin üzerine altın yaldızla yazılmıştır (Resim: 7) .

Mihrâp kitâbeleri arasında *hadis-i Şerîf* 'in yazılı olduğu hatlara ise, Kestanepazarı Camii'nin mihrâp alınlığında rast gelinmiştir. Söz konusu hadisin manası şu şekildedir: **“ Hz. Peygamberin şöyle buyurduğu rivayet edilir: ‘Yeryüzümdeki evlerim mescidlerimdir. Orada beni ziyaret edenler, o mescidleri yapanlar (tamir, inşa edenler) dir. Evinde temizlenip daha sonra benim evimi ziyaret eden kula müjdeler olsun. Elbette ziyaret edilen ziyaret edene ikramda bulunacaktır”**. Camii'nin mihrâp alınlığında **celî sülûs** hattıyla, iki satır halinde mermer üzerine kabartma tekniğiyle yazılmış olan kitâbenin zemin rengi boyanmamış, yazı kısmı varakla yaldızlanmıştır (Resim: 8).

Minberlerde kullanılan kitâbe metinleri arasında üç farklı ayet tespit edilmiştir. Ele alınan ilk kitâbe **“Bismillahirrahmenirrahim, yâ eyyuhâllezîne âmenû izâ nûdiye lis salâti min yevmil cumuati fes'av ilâ zikrillâhi.”** şeklinde okunuşu olan *Cuma Sûresi* (62) / 9. ayettir. Kitâbe, Hisar (Resim: 9), Kemeraltı (Resim: 10) Başdurak (Resim: 11) Camii minber kapı aynalık bölümlerinde **celî sülûs** hattıyla,iki ya da üç satır halinde mermer üzerine kabartma tekniğiyle yazılmış; zemin rengi siyah ya

da boyanmamış halde yazı kısmı altın yaldızla renklendirildiği görülmüştür.(Resim: 9, 10, 11) Yalı Cami, *Fatiha* (1)2.3.4. ayetinin minber kitâbesi olarak kullanıldığı; *celî sülûs* hattıyla, iki satır halinde, ahşap malzeme üzerine kabartma tekniği ile yazıldığı tespit edilmiştir.

İncelenen camiler arasında minber kitâbelerde kullanılmış olan yedi farklı Hadis metni belirlenmiştir. Bunlar minberlerin kapı, aynalık, köşk ve minberin kapı kanatları üzerinde *celî sülûs* hattıyla yazılmıştır. Bunlardan Hisar (Resim: 16, 17, 18, 22), Kestanepazarı (Resim: 19, 20), Başdurak (Resim: 21) Camii mermer, Birgi Ulu Camii (Resim: 23) ahşap malzeme üzerine kabartma tekniğiyle uygulanmıştır. Zemin renkleri kırmızı, siyah ya da renksiz bırakılmış; yazı metni altın renginde boyanmıştır.

İncelenen yedi adet camilerdeki kitâbeler arasında Osmanlı Dönemine ait altı adet (Resim. 1-22), Beylikler Dönemine ait olan bir adet (Resim: 23) cami incelenmiştir. Her iki döneme ait mihrâp ve minberde görülen yazıların ya ayet ya da hadis olduğu tespit edilmiş; bu yazıların anlamlarının bulundukları mekanla uyumlu olduğu görülmüştür. Ayrıca farklı anlam içeren ayet ya da hadislerin yer almakta olduğu görülse de tercih edilen yazıların içeriğinin kutsal metinlerden oluştuğu görülmektedir.

Mimari yapılardaki kitâbeler incelendiğinde mimari unsur ile üzerindeki hattın yapı ile anlamın ilişkilendirildiği ve bunun son derece önemsendiği tesbit edilmiştir.

Camiler yazı metni bakımından incelendiğinde birbiriyle benzerlik göstermektedirler. Ne var ki mihrâp ve minberde yer alan gerek ayet-i kerime gerekse hadisler bulundukları mekana göre anlam bakımından farklılık arz eder. Mihrap ve minberin işlevleri farklı olmasından, mesajı ve içeriği de birbirinden farklıdır. Ayet ve hadislerin bir arada bulunduğu mihrâp (Resim: 6, 8) ve minber kitâbe örnekleri de bulunmaktadır .

Tesbit edilen yazıların kullanılan malzeme bakımından ahşap ve mermer olduğu görüldüğü gibi levha üzerine yazılmış şekliyle de karşımıza çıkmaktadır. Mermer minber ve mihraplar anıtsal camilerde görülmektedir (Resim: 5, 6, 8, 9, 10, 11, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22) Ahşap malzemenin kullanıldığı camiler ise daha küçük

boyuttur (Resim: 12-13) Anıtsal camilerden olan Birgi Ulu Camii minberinde ahşap malzemenin kullanıldığı görülmektedir (Resim: 23) Mihrap ve minberlerde kullanılmış olan mermer ve ahşap malzeme üzerine işlenen kitabelerin oyma tekniği yapılarak yazıldığı görülmüştür. Yazı etrafında dönem özelliklerine göre süslemelerin de yer aldığını görülmektedir.

Mihrâp ve minberde kullanılan çeşitli yazı formları bulunmaktadır. Celi sülüs hattıyla yazılan istifler görüldüğü gibi düz satır halinde olanları da mevcuttur.

Sonuç olarak, incelemiş olduğumuz İzmir merkezinde bulunan Hisar, Başdurak, Kestanepazarı, Kemeraltı, Salepçioğlu, Yalı Camileri yanında ,Ödemiş ilçesindeki Aydınoglu Mehmet Bey gibi farklı yüzyıllara ait toplam altı camide yer alan mihrâp ve minber kitâbelerinde de, yazının ahşap ve mermere işlenerek ona hem fiziksel hem de anlam bakımından değer kattığı örnekler tespit edilmiştir. Daha çok mermerden ve ahşaptan oluşan bu kitâbelerin anlamlarıyla okuyabilenlere ayrıca bir mesaj, estetik yazı kompozisyonlarıyla da bulundukları mekanlara estetik değer ve zevk kattığı da görülmüştür.

Tarihi eserlerin vasıflarının çok yönlü özelliklerinin müstakil çalışmalarda detaylıca incelenmesi hem kültür tarihimiz açısından ilerisi için kayıt altına alınmış olacak hem de geçmişimizdeki sosyal ve kültürel değerlerimizin tespitiyle geleceğe köprü olunacak analizlere varılacaktır. Geçmiş sosyal hayatımızda camilerin, sadece ibadethane olarak değil, aynı zamanda içinde bulunduğu toplumun kültür, sanat ve sosyal hayatına yapmış olduğu katkıların idrak edilmesi de sağlanacaktır. Mimari yapılarda yapı kadar önemli olan değerlerin kitabe ve bezemelerin ne maksatla önemsendiği, toplumun kültür değerlerine olan ihtiyacına nasıl hizmet ettiği de gelecek nesillerimizin bilinçlendirilmesine de katkı sağlayacaktır. Yapılara kitâbe ve bezeme ile nasıl ve ne maksatla anlam yüklendiğinin idraki, sanatın toplum hayatındaki önemini de pekiştirecektir.

KAYNAKÇA

AKTEPE, Münir (2003). *İzmir Yazıları (Camiler, Hanlar, Medreseler, Sebiller)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Ekim, İzmir.

ALPARSLAN, Ali (1999). “*kitâbe*” maddesi , İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları , C.26, s.76.

ARSEVEN, Celal Esad (1983). *Sanat Ansiklopedisi*, C.2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

BAKIRER, Ömür (1976). “Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları ”. *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, VI. Dizi, s.27-37.

BAYAT, Ali Haydar (1991). “Birgi Ulu Cami Minberi (722/1322)”, *Vakıflar Dergisi*, XXII, s. 133-140.

BAYRAKAL, Sedat (2007). *Erken Osmanlı Dönemi Minberleri (1300-1500)*, Doktora Tezi, dan. Prof. Dr. Bozkurt Ersoy, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, İzmir.

BAYRAKAL, Sedat (2004). “İzmir Minberleri” *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Dergisi*, XIII/2, İzmir. s. 19-49.

İzmir Vakıflar Müdürlüğü Eski Eser Fişleri.

Kur'an-I Kerim Meali, (2013). Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara.

MAKTAL (ERBAS), Aynur (2018).“ İzmir’in Bazı Tarihi Yapılarındaki Nazar Kitabeleri” *Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl :5, s.76-89, Ankara.

ÖNKAL, Hakkı (1992). *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

PAKALIN, M. Zeki,(1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

SERİN, Muhittin (1999). *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul

TATLI, Bekir (2012).“ *Mimari Hadisleri (Türk-İslam Mimarisini Taçlandıran Peygamber Sözleri)*”, Diyanet Vakfı Yay, Ankara.

TÜFEKÇİOĞLU, Abdülhamit (2001). *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

SÜLÜN, Murat (2006). *Sanat Eserine Vurulan Kur'an Mührü*, Kaynak Yayınları, İstanbul.

YARDIM, Ali (1999). *Şihab'ül-Ahbar Tercümesi*, Damla Yayınevi, İstanbul.

YARDIM, Ali (2002). *Alanya Kitâbeleri (Tesbit, Tescil, Tasnif ve Değerlendirme)*, Fetih Cemiyeti, İstanbul.

YARDIM, Ali (2007). *Hadis Kıvılcımları (Şihab'ül-Ahbar Tercümesi)*, Damla Yayınevi, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Ad, Soyad: Nurgül YAMAN

Doğum Yeri ve Yılı: Isparta, 1980

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitimi:

Lisans: 2002, Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü

Lise: Isparta İmam Hatip Lisesi

İş Tecrübesi:

İzmir Karabağlar Halk Eğitimi Merkezi'nde 2013-2020 yılları arası Engellilere Yönelik açılan çeşitli kurslarda öğretmenlik yapmıştır.

Kongre, Sempozyum:

Yaman, N. (2012). "Kurudere (Nazarköy) Köyündeki (Kemalpaşa-İzmir) Nazar Boncuğu Üretiminin Günümüzdeki Durumu" Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, 1. Yöresel Ürünler Sempozyumu ve Kültür Sanat Etkinlikleri, 15-18 Kasım.

Maktal, A., Yaman, N. (2013). "Karaoğlu Camii Haziresi Mezar Taşı Bezemeleri" Dokuz Eylül Üniversitesi, Ortaçağ Arkeolojisi Anabilimdalı ve Birgi Belediyesi 1. Birgi Sempoyumu, 12-13 Aralık.

Maktal, A., Yaman, N. (2014). "İzmir'in Bazı Camilerinde Kitabeye Dönüşmüş Hadisler" Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, "Dönüşüm" Temalı Uluslararası Sanat ve Tasarım Kongresi, 20-25 Ekim.

Katıldığı Sergiler:

Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, *1. Yöresel Ürünler Sempozyumu ve Kültür Sanat Etkinlikleri*, 15-18 Kasım 2012.

Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, *3. Yöresel Ürünler Sempozyumu ve Kültür Sanat Etkinlikleri*, 13 Kasım 2013.

